

*Ж.В. Петрочко,
канд. пед. наук*

*Janna V. Petrochko,
Ph.D. in Pedagogics*

ВИВЧЕННЯ СТАНОВИЩА ПІДРОСТЮЧОГО ПОКОЛІННЯ ЯК ПРІОРИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ СТОСОВНО ДІТЕЙ

Abstract. The article generalizes working experience of the State Institute for Family and Youth Problems in the preparation of yearly state reports on the status of means of the study of the childhood sphere. In particular, the article highlights the most important aspects of the problems of protection of rights and the improvement of rural children's status.

Зі становленням України як цивілізованої демократичної країни, що обрала курс сталого розвитку, все більше уваги приділяється осмисленню процесу захисту та забезпечення прав дітей. Важливість даного питання визначається тим, що саме захист і дотримання прав дитини є необхідною умовою становлення підростаючого покоління, особистості, що соціалізується.

Розвиток державної політики стосовно дітей, інституцій соціально-правового захисту, удосконалення національного механізму створення в нашій державі середовища, сприятливого для дітей, значною мірою обумовлено глибиною вивчення проблем юних громадян.

Відповідно до статті 5 Закону України “Про охорону дитинства” щорічно Кабінет Міністрів України звітує перед Верховною Радою України про демографічну ситуацію, становище дітей та тенденції його змін у ході соціально-економічних перетворень. Задля забезпечення центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадян України узагальненою інформацією про становище дитячого населення нашої держави готуються державні доповіді про становище дітей в Україні.

Головним виконавцем цього державного замовлення впродовж останнього десятиріччя є Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту та Державний інститут проблем сім'ї та молоді (ДІПСМ). Постійними партнерами у значеній роботі виступають зацікавлені міністерства та відомства, наукові і навчальні установи, в тому числі Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, Інститут проблем виховання АПН України, Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, Український інститут соціальних досліджень.

Розбудова нових політичних та економічних державних засад постійно потребує удосконалення підходів до моніторингу та оцінки становища дітей, визначення актуальних проблем у сфері дитинства. Отож, підтримка найкращих традицій щодо відбору, систематизації, узагальнення матеріалів державних до-

повідей, невинний пошук і відпрацювання оптимальних, інноваційних підходів до підготовки робіт такого плану є надзвичайно актуальною *проблемою*.

Метою даної статті є привернення уваги теоретиків і практиків соціальної сфери до важливості комплексного вивчення становища дітей в Україні загалом і використання у своїй професійній діяльності матеріалів державних доповідей зокрема.

На сьогодні державні доповіді про становище дітей в Україні, підготовлені Державним інститутом проблем сім'ї та молоді, заслужено визнані науковцями, державними службовцями, фахівцями, котрі працюють з дітьми, і всіма небайдужими до долі дітей як ґрунтовні аналітичні розробки. Матеріали доповідей ставлять на меті не лише глибоке та різнобічне вивчення тієї чи іншої проблеми у сфері дитинства, але й аналіз діяльності держави щодо їх розв'язання, привернення уваги суспільства до існуючих труднощів та прогнозування подальшого розвитку державної політики в цій сфері.

Основними завданнями авторського колективу під час підготовки державної доповіді є виявлення причин та наслідків того чи іншого соціального явища; аналіз законодавчого забезпечення прав дітей відповідно до міжнародних нормативних документів; вивчення реальних можливостей держави щодо нагального вирішення гострих питань у сфері дитинства і що надзвичайно важливо — формулювання рекомендацій щодо поліпшення забезпечення прав дітей в Україні.

Доброю традицією підготовки доповідей є максимальне використання для оцінки та аналізу особливостей становища тієї чи іншої категорії дітей, специфіки відповідної проблеми результатів соціологічних досліджень, проведених насамперед Державним інститутом проблем сім'ї та молоді, Українським інститутом соціальних досліджень.

Особливо ретельно ДІПСМ спільно з Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту підходить до визначення та формулювання теми державної доповіді про становище дітей в Україні. Огляд тем доповідей, підготовлених протягом 1997–2005 рр., переконливо демонструє відображення найактуальніших для України проблем у царині захисту та забезпечення прав дітей. Так, за результатами 1997, 1998 рр. вийшли з друку загальні доповіді; з 1999 по 2004 — тематичні, а саме: “Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування”, “Праця дітей”, “Захист та забезпечення дотримання житлових та майнових прав дітей”, “Проблеми бездоглядності та безпритульності дітей” [1–5].

Не менш актуальною стала тема Державної доповіді про становище дітей в Україні за підсумками 2004 р. — „Стан та соціальний захист сільських дітей”. Своєчасність фундаментального дослідження з такої теми підтверджується проголошенням 2006 р. Роком села в Україні.

Запропонована стаття ставить завдання висвітлити найважливіші аспекти проблеми захисту прав дітей, котрі проживають у сільській місцевості, оскільки, незважаючи на активізацію уваги й зусиль нашої держави у напрямі покращення становища підростаючого покоління, створення умов для щасливого дитинства, становище сільських дітей є сумним відлунням кризових явищ в Україні загалом.

Матеріали доповіді свідчать, що в Україні на початок 2005 р. чисельність дітей у сільській місцевості становила 3 320 702 особи, тобто 1/5 всього сільсько-го населення і 1/3 всіх дітей України. За роки після першого Всеукраїнського перепису населення чисельність дітей у сільській місцевості України продовжувала скорочуватися, що є наслідком гострої демографічної кризи в Україні, й насамперед серед сільського населення. Водночас із 2001 р. кількість народжених і, відповідно, загальний коефіцієнт народжуваності почали зростати: у 2004 р. кількість народжень у сільській місцевості збільшилась, якщо порівнювати з 2001 р., на 2,6%.

Усупереч життєвим негараздам сенсом життя сільських жителів, на противагу міським, більшою мірою все ж лишаються діти. Сумарний коефіцієнт народжуваності в сільській місцевості вищий, ніж у містах (1,48 проти 1,12). Сільські жінки в середньому народжують більше дітей порівняно з міськими, у віці 15 років і старше – 2,3 дитини проти 1,7 у містах; після 30 років – вони в середньому в усіх вікових групах мають більше двох дітей, міські – менше двох.

Серед сільських жителів збільшилася частка сімей з дітьми. Тут значно вища, якщо порівнювати з міськими поселеннями, частка сімей з трьома і більшою кількістю дітей до 18 років (10,3 проти 3,0% у містах).

Водночас більшість сільських сімей останнім часом перебуває в тяжкій ситуації. Якщо в 2004 р. серед міського населення бідними виявилися 23,5% сімей та 11,4% злиденними, то серед сільського – 35 і 19,8% відповідно. При цьому соціально найбільш вразливою групою населення стали сім'ї з дітьми. Так, у 2004 р. серед сімей з дітьми частка вкрай бідних становила: 26,7% – в населених пунктах сільського типу і 16,6% – в містах. Якщо рівень злиденності сільських домогосподарств з однією дитиною становить 18,4%, з двома – 27,8%, то в сім'ях із трьома дітьми та більше він зростає до 49,6%.

Безвихідь, скрутне матеріальне становище стали однією з причин поширення на селі пияцтва, злочинності та інших негативних явищ, у тому числі – й безвідповідального ставлення до виховання дітей. Крім того, не можна залишити поза увагою те, що в сільській місцевості збільшилася частка неповних сімей (від 10,8% в 1989 р. до 12,0% у 2001 р.), а частка дітей, народжених поза зареєстрованим шлюбом, у 2004 р. навіть дещо перевищила відповідний показник по міських поселеннях (село – 20,7, місто – 20,3%).

Одним з основних критеріїв благополуччя сільських дітей є стан їхнього здоров'я. У цьому контексті акцент слід зробити на показниках смертності сільських дітей. Нині сільські немовлята вмирають від хвороб органів дихання удвічі, від інфекційних захворювань – в 1,4 разу, від зовнішніх дій – в 1,6 разу частіше, ніж міські. Сільські діти у віці 1–4 роки вмирають в 1,4–1,5 разу, у віці 5–9 та 10–14 років – в 1,3 разу частіше порівняно зі своїми міськими однолітками. У віці 1–14 років головною причиною смерті дітей є нещасні випадки, отруєння і травми: щорічно в селах України внаслідок нещасних випадків гине майже 800 дітей віком до 14 років. У 2004 р. внаслідок різного роду нещасних випадків загинуло у містах 19 хлопчиків і 11 дівчаток з розрахунку на 100 тис. осіб, а в селах – 31 та 17 відповідно. Найчастіше причиною смерті стають випадкові потоплення, дорожньо-транспортні пригоди (ДТП) і самогубства.

Отже, якщо рівень смертності сільських немовлят перш за все залежить від доступності та якості послуг акушерської, перинатальної та неонатальної служб охорони здоров'я, то для збереження дитячих життів у віці 1–14 років першочергове значення мають поліпшення умов, підвищення якості життя на селі та відповідальності батьків за догляд за дитиною. При цьому неодмінного реагування відповідних служб, педагогів, громадськості вимагає прикрий факт високого рівня смертності сільських дітей саме від ДТП.

Показник захворюваності дітей України продовжує залишатися високим, і позитивної динаміки не відмічається. У структурі захворюваності сільських дітей переважають хвороби органів дихання, органів травлення, інфекційні та паразитарні хвороби, хвороби шкіри й підшкірної клітковини, хвороби кістково-м'язової системи.

Залишаються суттєвими показники незбалансованості харчування в сільських сім'ях. Нераціональне та одноманітне харчування, найчастіше у вигляді молочних продуктів, борошняних виробів, яєць, є основною причиною анемії у дітей.

Водночас у масовій свідомості сільського населення здоровий спосіб життя ще не став важливим елементом культури, не асоціюється з комплексом норм поведінки: відмовою від тютюнопаління, вживання алкоголю та наркотиків, самообстеженням і самодопомогою, ставею культурою тощо. Результати різних досліджень демонструють недбале ставлення сільських громадян до свого здоров'я, занижений рівень вимог до власного самопочуття. Досить приблизним є уявлення сільських підлітків стосовно репродуктивного здоров'я, воно істотно відрізняється від уявлень однолітків, які проживають у місті.

Потрібно підкреслити, що в селі діти починають курити пізніше, ніж у місті: 13,2% опитаних сільських дітей зазначили, що курять. Водночас майже половина сільських дітей мають досвід уживання алкогольних напоїв, кожна десята дитина вперше скуштувала алкоголь до 9 років. З віком, а особливо у 16–17 років, сільські юнаки за показниками, що характеризують частоту вживання алкоголю, міцність напоїв, помітно випереджають своїх ровесників-городян. При цьому вживаються алкогольні напої, як правило, сумнівної якості, що посилює загрозу для здоров'я.

Існує проблема вживання наркотиків підлітками із сільської місцевості, але поки що немає підстав розглядати її як гостру. Проте вже найближчим часом, якщо заходи первинної профілактики, а також дії щодо виявлення дорослих осіб, котрі схиляють дітей до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, не будуть системними, комплексними, забезпеченими необхідними ресурсами, ситуація набуде критичності.

Проблема освіти в сільській місцевості виходить за межі суто освітянської галузі, оскільки має великий вплив на населення (і дітей зокрема). На селі дошкільний навчальний заклад, школа зазвичай сприймаються як осередок культури. Незважаючи на це, упродовж усього періоду незалежності України в сільській місцевості відбувався процес скорочення мережі дитячих дошкільних закладів. За останні п'ятнадцять років кількість сільських дошкільних закладів скоротилася на 4,4 тис., а кількість місць у них – на 342 тис. Водночас із 2001 р.

підвищення показника охоплення дітей дошкільними навчальними закладами у сільській місцевості фактично в усіх регіонах доводить, що потреба сільського населення у дошкільних закладах поступово збільшується.

Через негативні демографічні тенденції скорочується кількість загальноосвітніх навчальних закладів на селі, при цьому чисельність учнів сільських загальноосвітніх шкіл зменшилася у 2004/05 навчальному році порівняно з 2000/01 більш ніж на 13%. Економічні проблеми села негативно позначилися на матеріально-технічному стані шкіл (проблемою на селі є завершення будівництва шкільних приміщень, недостатність навчально-методичних посібників і обладнання), спричинили труднощі в роботі сільських учителів, що у свою чергу позначилось на рівні та якості знань дітей. До прогалин навчально-виховного процесу призводять специфіка функціонування малокомплектних шкіл (неповна кадрова забезпеченість учителями; обмеженість використання у навчально-виховному процесі різноманітних організаційних форм роботи тощо), проблеми з підвезенням дітей до віддалених сільських шкіл; комп'ютеризації навчально-виховного процесу; співпраці з вищими навчальними закладами.

Дані спеціальних обстежень фіксують нижчий рівень навчальної успішності та обізнаності сільських старшокласників порівняно з їх міськими однолітками, меншу значущість для них високих оцінок. А те, що із загальної кількості осіб віком 16–17 років, які не навчаються для здобуття повної загальної середньої освіти, 52% становлять жителі сіл, підтверджує факт загального відставання селян за рівнем освіти.

Важливим чинником, що визначає меншу зорієнтованість сільської молоді на більш престижні навчальні заклади, є низька доступність їх для селян. Це є одним із чинником того, що серед сільських школярів значно більша, якщо порівнювати з міськими, частка тих, хто після 9-го класу продовжує навчання у ПТНЗ. Водночас гострою проблемою організації виробничого навчання студентів, що здобувають професії сільськогосподарського виробництва, є відсутність навчальної нової техніки вітчизняного виробництва.

Традиційно організація дозвілля дітей, у тому числі в сільській місцевості, визначається роботою закладів освіти, культури, мистецтва, фізкультури та спорту. Проте наявність закладу культури в селі ще не вказує на його повноцінне функціонування: у 2004 р. капітального ремонту потребувало майже 40% сільських клубів, 2,8% з них перебували в аварійному стані.

Місцем інтелектуального та духовного збагачення для сільських мешканців залишаються бібліотеки. Однак саме ці заклади культури виявились найбільш уразливими щодо соціально-економічних проблем сьогодення, оскільки більше 60% бібліотек у сільській місцевості розташовані у приміщеннях клубів і будинків культури. У більшості малих сіл бібліотеки не працюють, або їх книжковий фонд надзвичайно збіднілий.

У сільській місцевості зростає потреба дітей у позашкільній освіті. Проте, незважаючи на збільшення кількості гуртків, груп, творчих об'єднань у позашкільних навчальних закладах, охоплення сільських дітей організованим змістовним дозвіллям є мізерним. Гострою в діяльності таких закладів залишається проблема фінансового забезпечення, модернізації матеріально-технічної бази.

Відсутність необхідного технічного обладнання, туристського спорядження, обчислювальної техніки, музичних інструментів, сценічного одягу, взуття негативно впливає на навчально-виховний процес. Важливим питанням є кадрове забезпечення позашкільної освіти. У селах не вистачає висококваліфікованих працівників позашкільних закладів (керівників хорових, інструментальних, хореографічних колективів). Дозвілля дітей організовується переважно завдяки ентузіазмові сільських учителів.

Стан організації дозвілля, відпочинку та оздоровлення дітей у сільській місцевості можна оцінити як кризовий. Майже половина (44,5%) опитаних сільських дітей зазначили, що їм не вистачає можливостей належним, на їх думку, чином проводити вільний час. Сьогодні в багатьох випадках заклади культури неспроможні створити повноцінну індустрію дозвілля, яка б відповідала вимогам часу і могла викликати до себе інтерес сучасних дітей.

Важливим є те, що в період соціально-економічних перетворень, втрати духовності, моральних орієнтирів та зміни цінностей сільська сім'я залишається в Україні осередком формування духовно-моральних якостей, середовищем, де змалечку вчать розуміти, у чому полягає цінність родини. На селі збережено народні звичаї та обряди, дітям прищеплюється любов і повага до рідного краю, традицій, мови. Сільські діти більшою мірою, ніж міські, є національно свідомими. 45% опитаних сільських дітей зазначили, що пишаються тим, що є громадянами України, 38% — скоріше, пишаються (у місті ці показники відповідно 37 і 39%). Майже половина опитаних сільських дітей 16–17 років (46%) повністю згодні з тим, що престиж української мови має бути вищим, ніж зараз (місто — 35%).

Якщо для жителів міста найбільш пріоритетними якостями у вихованні дітей вважаються ті, що підвищують відповідальність особи за власний вибір і носять у цілому прагматичний характер, то сільські батьки зорієнтовані на виховання у дітей терпимості, поваги до інших людей, безкорисливості, працездатності. Водночас демократичність стосунків сільських батьків більш бажана, ніж реальна.

У сільських сім'ях, де прийняті авторитарно-директивні форми виховання, часто не усвідомлюється небезпека жорстокого поводження з дітьми: як фізичного, так і психічного насильства через постійні лайки, брутальні слова, залякування дитини тощо. Майже половина опитаних сільських дітей (46%) зазначили, що їх били батьки.

Матеріально-побутові труднощі сільських родин, низький рівень задоволення потреб у сфері дозвілля та відпочинку призводять до того, що все частіше серед життєвих планів старшокласників чільне місце починає посідати орієнтація на зміну свого місця проживання, що в уяві дітей пов'язується з більшими можливостями досягти успіху в житті, отримати належну освіту, добре оплачувану роботу, реалізувати свої життєві плани.

Можна говорити про „соціальний розпач” дітей із сільської місцевості: кожна п'ята сільська дитина зазначила, що вона не може назвати себе щасливою. Майже третина опитаних у червні 2005 р. сільських дітей віком 10–17 років сказали, що їм не вистачає впевненості в майбутньому. Серед дітей старше 15 років впевненості в завтрашньому дні не вистачає вже половині.

Сільська місцевість стає для малих громадян зоною неблагополуччя з огляду на подальшу перспективу. Тому менше третини (28,4%) дітей 10–17 років висловили бажання займатися тією ж справою, що і їхні батьки.

Насторожує песимістичний настрій юних мешканців села щодо власної успішності на життєвій ниві. Так, майже половина з них мало сподівається на це, кожна двадцята дитина думає, що її життя складеться, скоріше за все, невдало.

Щоб змінити ситуацію, сільські діти готові брати на себе відповідальність, більшою мірою, ніж міські діти, розуміють необхідність планування власного життя, вміють і хочуть працювати, у тому числі для благополуччя громади. Юні мешканці сіл висловили високу готовність допомогти дорослим у відбудові та розвиткові соціальної інфраструктури села (кожна четверта сільська дитина наголосила, що почати відбудову села потрібно саме зі створення умов для змістовного дозвілля громадян). 15,7% опитаних дітей висловили готовність узяти участь у будівництві відповідних об'єктів, допомогти власною фізичною працею.

Праця залишається важливою сферою життєдіяльності сільських дітей. Варто підкреслити, що розмір доходу від особистих підсобних господарств зростає при збільшенні кількості дітей: у сім'ях з однією дитиною він становить 16,2%, а в багатодітних – уже 22,1%. З огляду на зазначене можна припустити, що добробут сільських домогосподарств певною мірою залежить від праці дітей. Тому сьогодні основною причиною раннього залучення дітей до праці виступає не стільки традиційний спосіб життя сільської родини, скільки її скрутне матеріальне становище.

Безперечно, включення дітей у трудове життя в сільському соціумі має свої позитивні сторони. Водночас тоді, коли праця стає основним обов'язком дитини, заважає вчитися й не залишає достатнього часу для відпочинку та дозвілля (11% сільських дітей, або кожен десятий, пропускали заняття в школі через необхідність працювати/допомагати по господарству), вона має негативні наслідки. Варто не забувати, що в сільському господарстві фізична праця важка, дітям доводиться піднімати тягарі, довго перебувати на сонці, працювати тривалий час без відпочинку тощо. При цьому праця дітей не вирішує проблему бідності батьків.

Бездоглядність і безпритульність дітей набула на селі загрозливих масштабів. У районних барах, кафе, ігрових залах тощо в недозволений час все частіше виявляють бездоглядних мешканців із найближчих сіл. Поштовокм залишити родину нерідко стає бажання дітей знайти те „щасливе, безтурботне життя”, яке вони бачать по телевізору і яке відсутнє в реальному житті у селі. Серед дітей, які протягом 2004 р. перебували в притулках для неповнолітніх служб у справах неповнолітніх, 40% – із сільської місцевості.

Нині у сільських дітей є велика ймовірність стати жертвами комерційної сексуальної експлуатації, торгівлі дітьми. Цьому сприяє нова тенденція в проституції: якщо раніше дівчат ділки секс-бізнесу підшукували в основному в містах, то тепер їх увага часто зосереджується на селах або невеликих містечках. Крім цього дитяча робоча сила особливо дешева, дітьми можна маніпулювати, вони не вміють і не можуть себе захищати. З іншого боку, сільські діти швидше погоджуються на пропозицію (яка найчастіше виявляється обманом) через бажання заробити грошей, побачити світ.

Хвилює проблема злочинності сільських дітей. Тут ситуація протягом останніх років навіть гірша, ніж у містах. Найбільш поширеним видом злочинів сільських дітей є крадіжки. При цьому зростає динаміка втягнення дорослими сільських дітей у злочинну та іншу протиправну діяльність.

Правові виховні заходи, що розробляються на регіональному рівні, на жаль, суттєво не впливають на поліпшення криміногенної ситуації в дитячому середовищі. На сьогодні в Україні ще не сформовано функціональної системи профілактики злочинності неповнолітніх; не відпрацьовано взаємодії місцевих органів виконавчої влади, правоохоронних органів, органів юстиції та громадських організацій.

Боротьба зі злочинністю на селі повинна починатися з викорінення причин, що породжують злочинність, а це: відсутність робочих місць у сільській місцевості, внаслідок чого збільшується кількість функціонально неспроможних сімей; „жевріння” закладів дозвілля дітей; неналежне виконання батьками своїх обов'язків щодо контролю за дітьми; неефективна практика притягнення до відповідальності дорослих, які втягують дітей у протиправну діяльність.

З метою удосконалення державної політики стосовно дітей в Україні необхідно поступово зміщувати акценти бюджетної підтримки сільського господарства у бік підтримки розвитку сільської місцевості, створення умов для використання тих різноманітних функцій, які властиві селу в постіндустріальних суспільствах.

У період виходу з демографічної кризи саме на сільське населення України, якому притаманний певний консерватизм демографічної поведінки, традиційний погляд на сім'ю та дітей, повинні робитися ставки щодо прискорення демографічного розвитку і в першу чергу – підвищення народжуваності. У контексті зазначеного необхідно розробити заходи щодо збереження і збільшення на селі кількості населення сприятливого дитородного віку та молодих подружжів. На фоні загострення дитородної ситуації в сільських молодих сім'ях (їх у селах налічується понад 0,7 млн. – близько третини від загальної кількості по Україні) важливо закріпити молодь на селі шляхом створення умов для їх працевлаштування і заробляння грошей, придбання чи будівництва житла, самореалізації, мотивуючи тим самим до народження двох-трьох дітей.

Питання підтримки сільських сімей з дітьми потрібно визначити пріоритетами соціальної державної політики, усвідомлюючи те, що більшість проблем, які стосуються дитинства, мають довгостроковий характер і можуть бути розв'язані за умов загального поліпшення соціально-економічної ситуації в українському селі.

Перш за все слід узятися за покращення стану доріг у сільській місцевості, що є дієвим кроком у підвищенні доступності сільських мешканців до різних видів послуг.

Негайного вирішення вимагає питання відновлення кращих традицій організації дозвілля та відпочинку сільських дітей. Для цього потрібно створити на селі відповідну інфраструктуру (відновити чи активізувати функціонування клубів, позашкільних навчальних закладів, інших культурних центрів), забезпе-

чити галузь культури сучасною методичною літературою, нотними виданнями (бібліотек — літературою та періодичними виданнями для дітей), сценічними костюмами, музичними інструментами, комп'ютерною технікою тощо, створити важелі мотивації фахівців дозвіллевої сфери працювати у сільській місцевості.

Одним із головних завдань відродження села є створення дієздатних сільських територіальних общин, зміцнення місцевого самоврядування, його організаційних і матеріальних засад, посилення ролі й місця громадськості у здійсненні реформ. Громада у сільській місцевості сьогодні повинна подолати байдужість щодо проблем дітей, повірити у свої сили і можливості.

Спільно з працівниками служби охорони здоров'я, освіти, священнослужителями та соціальними працівниками для кожного сільського населеного пункту необхідно розробити заходи, спрямовані на покращення становища юних громадян на цій території, і громада повинна контролювати їх виконання. Необхідно взятися за відбудову чи добудову та ремонт шкільних приміщень, закладів, підприємств, організацій і установ культури, ремонт доріг, організацію змістовного дозвілля як дитячого, так і дорослого населення; ширше використовувати такі механізми активізації громади, як загальні збори та громадські слухання. Можливості місцевих органів виконавчої влади й самоврядування, на які покладено безпосереднє вирішення питань захисту прав дітей на регіональному рівні, за місцем їх проживання, необхідно всіляко розширювати.

Дітей та молодь потрібно активно залучати до участі в діяльності громадських молодіжних і дитячих організацій, розвитку інфраструктури цих організацій на селі; слід забезпечити організаційну та фінансову підтримку з боку державних органів на конкурсній основі програм, проектів молодіжних і дитячих громадських організацій, що спрямовані на соціальну роботу в селі; сприяти розвиткові молодіжного волонтерства в сільській місцевості.

Таким чином, у державній доповіді було піднято низку наболілих проблем, сформульовано конкретні завдання, що потребують негайного вирішення. Загалом стимулювання та підтримка організації та проведення наукових досліджень з проблем захисту прав дітей, у тому числі підготовки щорічної державної доповіді про становище дітей в Україні, — необхідна умова для прийняття оптимальних рішень, оперативного реагування з боку держави і громадськості на потреби дітей чи негативні зміни в їхньому становищі.

Подолання будь-якої проблеми можливе тільки після її глибокого осмислення. Різнобічний аналіз і висвітлення становища дітей у трансформаційному суспільстві дає змогу побачити й усвідомити всю гостроту проблем, що назріли сьогодні. Адже захист та забезпечення прав дітей, вирішення їхніх соціальних проблем — інвестиції не лише в сучасність, а й у майбутній демографічний і соціальний розвиток країни, що обрала шлях демократії.

1. Соціальний захист дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: Державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 1999 року). – К.: УІСД, 2000. – 138 с.
2. Праця дітей : Тематична Державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 2000 року). – К.: УІСД, 2001. – 127 с.
3. Захист та забезпечення дотримання житлових та майнових прав дітей : Тематична Державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 2001 року). – К.: ДІПСМ, 2002. – 160 с.
4. Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2002 року. – К.: ДІПСМ, 2003. – 232 с.
5. Проблеми бездоглядності та безпритульності дітей : Тематична Державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 2003 року). – К.: ДІПСМ, 2004. – 240 с.